

RECENZE A ANOTACE

Bartoň M.: Svoboda projevu: principy, garance, meze, Leges, Praha 2010, 384 stran

Se jménem autora recenzované monografie si čtenáři již delší čas spojují fundované rozborů jednoho z významných základních/politických práv, jímž je svoboda projevu. Ač jde primárně o problematiku spadající do sféry práva ústavního, ukazuje dr. Bartoň na řadě míst spojitost s celou řadou dalších právních odvětví, ať již veřejného (trestního, správního), tak soukromého (občanského) práva.

Na počátku si klade otázku, zda a nakolik je vhodná regulace této svobody a konfrontuje tu koncepci americkou a evropskou, tedy to, zda je vhodnější volná „hra na trhu myšlenek“ nebo její určité omezení k ochraně jiných práv a hodnot. Odpověď na ni dává vlastně v celém dalším obsahu monografie. V prvé řadě shledává argumenty pro zajištění svobody projevu, které nalézá i v potřebě zajistit další práva, zejména seberealizaci jednotlivce a zajištění demokracie. Uzavírá konstatováním, že svobodu projevu není třeba fakticky ani významněji teoreticky zdůvodňovat, protože bez ní nemůže demokratická a kulturní společnost existovat.

Pokud jde o ústavní zakotvení, resp. úpravu v mezinárodních smlouvách, autor dovozuje, že je třeba svobodu projevu zásadně chápat extenzivně a event. omezení naopak restriktivně. Toto pojetí je dokumentováno na judikatuře evropských soudů a Nejvyššího soudu USA. Připomenut je současně fakt, že ačkoli vlivná část americké doktríny pléduje pro absolutně neomezenou svobodu projevu, není ani zde ve skutečnosti realizovatelná do všech důsledků.

Před vlastní analýzou problému staví autor otázku, co je to vůbec projev. Odpověď na ni hledá v analýze rozdílů mezi projevem a jiným jednáním, v rovině normativního vyjádření jednání/projevu (vzhledem k tomu podle něj nelze řadit do této oblasti projevy, které jsou trestnými činy ani tzv. indiferentní projevy), zamýšlí se nad tím, nakolik jsou projevem různé exprese v oblékání, účesech, postojích k symbolům apod.

Summa summarum dospívá k závěru, že svobodu projevu nelze redukovat jen na verbální, literární či výtvarný projev, protože může mít ještě řadu jiných forem, z nichž však na druhé straně ne každá je chráněna.

Mezi subjekty svobody projevu řadí jak osoby fyzické, tak i právnické, přičemž specifické postavení přiznává hromadným sdělovacím prostředkům, kterým

proto náleží v demokratické společnosti zvláštní ochrana. Upozorňuje ovšem na to, že svoboda projevu nemůže být absolutizována a v některých případech je nutno ji posoudit testem proporcionality a uvážit tak její vztah k jiným právům.

V návaznosti na to řeší poměr svobody projevu k dalším právům a konstatuje zde řadu souvislostí mezi nimi, čímž mimo jiné dovozuje jejich vzájemné propojení a podmiňování, (typickým příkladem v tomto směru je právo na informace). Zajímavá je úvaha o tom, nakolik ovlivňuje realitu svobody projevu tzv. technická stránka věci, kde je poukázáno na potřebu řešit poměr mezi rychle se rozvíjejícími se technologiemi a konzervativností právní úpravy.

Připomenut je fakt, že z hlediska obsahového požívají vyšší míru ochrany politické projevy a méně pak explikace komerční povahy. Složitá situace může nastat u projevů umělecké povahy, protože ty mohou oscilovat mezi různými sférami, např. od politické kritiky až po nemravné karikatury.

Oproti převažujícímu pojmání, v němž bývá chápána role státu v otázkách ochrany svobody projevu především ve vztazích vertikálních, čili jeho povinnosti zabránit, aby orgány veřejné moci nezákonně narušily její požívání, zdůrazňuje autor, že stát má povinnost zajistit tuto svobodu také v rovině horizontální, především tam, kde jde o ochranu osobnostních práv.

Zvláštní pozornost je věnována problematice vztahů mezi vlastníky médií a žurnalisty, zejména pokud se týče toho, kdo je fakticky nositelem svobody projevu a kdo ponese případnou odpovědnost za porušení povinností a zákazů, které jsou v této oblasti stanoveny. Připomenuto je i specifické postavení veřejnoprávních médií, kde je situace o to složitější, že je třeba eliminovat politické vlivy, které jsou na ně vyvíjeny a zajistit, aby svoboda projevu nebyla deformována.

Svobodu projevu nechápe autor, jak bylo již konstatováno, jako absolutní. Proto formuluje důvody, resp. podmínky, za nichž může dojít k jejímu omezení. Jde např. o potřebu zajistit mravnost, ochranu veřejného pořádku nebo práva jiných subjektů. Zevrubně pak rozebírá jednotlivé formy možných zásahů jednak z hlediska časového (předběžná a následná omezení), jednak obsahového, kde zmiňuje cenzuru a licenční systém.

Mimo to ještě rozlišuje formy regulace na obsahově neutrální a obsahově zaměřená. První jsou charakteristické pro právní řád USA. Rozhodným pro ně je, že se neváží k takovým otázkám, jakými jsou místo, čas či způsob projevování, resp. regulace. Plyne to z dominující americké doktríny a praxe, která je „posedlá“ svobodou informací, jež se mohou ukázat jako pravdivé, významné, správné atd. až na „trhu“. Obsahová regulace pak shledává možnosti reglementace v obsahu sdělení, což je vlastní evropskému pojmání. Současně je poukázáno na to, že občas lze jen obtížně nalézt mezi oběma formami regulace, čili neutrální a zamě-

řenou, přesné dělicí hranice a v praxi lze sledovat spíše tendenci ke konvergenci obou systémů.

Povahu svobody projevu, jakožto nikoli absolutního, prezentuje ještě v další souvislosti, totiž tam, kde dochází ke kolizi s jinými právy, resp. statky. Za pozornost v této pasáži stojí zejména úvahy o nemorálnosti a veřejné neslušnosti a ochraně bezpečnosti a veřejného pořádku, kam spadají i stále aktuální otázky popírání holocaustu a extremismu.

Možnosti omezení svobody projevu je sledováno i v rovině horizontální, konkrétně z pohledu ochrany osobnostních práv. Zde samozřejmě nemohl být pomínut rozdíl mezi běžnými lidmi a osobami veřejně činnými, resp. veřejně známými, které požívají menší ochranu. Obdobně to platí o záležitostech veřejného zájmu, byť se může v konkrétním případě jednat o difamující sdělení o osobě, která nespadá do kategorie veřejných osob. Případné střety těchto práv jsou hodnoceny optikou úmyslu, statutem autora sdělení a dalších kritérií.

V samostatné kapitole se dotýká citlivých témat prostituce a obscénnosti a rouhání ve vztahu ke svobodě projevu, které jsou díky svojí „mediální vděčnosti“ mimořádně častým námětem k diskusím právníků, politiků i širší veřejnosti. Monografie je uzavřena přehledem judikatury Ústavního soudu ve sledované oblasti.

Práce dr. Bartoně představuje zajímavý přínos v oblasti teoretické a doktríny ústavního práva a jako taková byla zřejmě i zamýšlena. Může však být, mimo jiné, i díky rozsáhlému přehledu kazuistiky soudních rozhodnutí evropských, amerických i mezinárodních soudů, inspirací pro aplikační praxi v oblasti svobody projevu a jeho regulace.

Pavel Mates